

Existencia rodovej ne/rovnosti sa už dávnejšie stala na Slovensku predmetom verejných diskusií, čo sa premietlo aj do intenzívneho hľadania podporných empirických argumentov. Situáciu v určitom ohľade uľahčil vstup Slovenska do Európskej únie, ktorý popri nových kognitívnych rámcoch priniesol i o čosi konkrétnejšiu podporu, a to vo forme možnosti financovania rôznych projektov zameraných na oblasť diskriminácie, trhu práce a sociálnej inklúzie.

Publikácia Inštitútu pre verejné otázky *Ženy, muži a vek v štatistikách trhu práce* vznikla v rámci projektu Iniciatívy Spoločenstva EQUAL, ktorý nesie názov *Plus pre ženy 45+*. Projekt si kladie za cieľ identifikovať výskyt „špecifickej kombinácie rodových a vekových stereotypov v rozličných prostrediach slovenskej spoločnosti“ (s. 7), avšak s dôrazom na uplatňovanie sa žien na trhu práce. Inštitút pre verejné otázky aj v tomto prípade potvrdil, že vie anticipovať problémy, ktorých riešenia sa postupom času chtiac-nechtiac dostanú do pozornosti verejných politík. Znevýhodnenia plynúce z kombinácie uvedených faktorov doteraz neboli v takejto podobe v centre pozornosti sociálneho výskumu. O to viac poteší skutočnosť, že výsledkom tohto projektu by malo byť šesť publikácií reprezentujúcich rôzne metodologické prístupy – od obsahovej analýzy tlače cez hĺbkové sondy až po kvantitatívny sociologický výskum. Snaha o akýsi metodologický pluralizmus verne odráža mnohohrstvovosť problematiky. Navyše ukazuje, že ani predpokladané využitie získaných poznatkov vo sfére verejnej politiky nemusí nutne znamenať výlučne príklon k notoricky používaným kvantitatívnym nástrojom, ale že svoje miesto tu majú aj indicie a argumenty inej povahy.

Publikácia *Ženy, muži a vek v štatistikách trhu práce* predstavuje prvú publikáciu z pripravovaného radu štúdií. Poskytuje analýzu štatistických údajov, výskumných zistení o rodových asymetriách na trhu práce i pohľad na relevantné ukazovatele demografického vývoja. Nejde o úplnú samozrejmosť, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Turbulentný charakter transformačného obdobia totiž na jednej strane sťažuje prístup k použiteľným údajom o niektorých oblastiach sociálnej politiky a na strane druhej vnáša neistotu do interpretačných schém tam, kde databázy a časové rady relevantných indikátorov existujú. Autorka publikácie si je týchto problémov vedomá a upozorňuje na ne. V centre pozornosti sú predovšetkým aktuálne údaje o Slovensku, ktoré sú – tam, kde to bolo možné – doplnené o údaje z minulosti i o komparatívny pohľad na situáciu v Európskej únii.

Štúdiá má štyri kapitoly, ktoré prinášajú prehľad o demografickom vývoji, štruktúre populácie, situácii na trhu práce, nezamestnanosti z hľadiska vekovej štruktúry a zastúpenia mužov a žien. Každá kapitola prináša veľké množstvo informácií, preto sa na tomto mieste zameriame len na niektoré z nich. Prvá kapitola je venovaná demografickému kontextu trhu práce. Autorka tu identifikuje kľúčové trendy v reprodukčnom správaní a zmeny v zložení rodín a domácností. Patrí sem, samozrejme, starnutie populácie ako „najvýraznejší dôsledok poklesu pôrodnosti a plodnosti v kombinácii s miernym predlžovaním strednej dĺžky života“. (s. 19) Autorka v tejto súvislosti upozorňuje na to, že kým v 90. rokoch Slovensko zažívalo starnutie v rámci strednej generácie, posledné roky naznačujú prechod k tzv. intenzívnemu starnutiu so vzrastajúcou početnosťou najstaršej skupiny populácie.

Autorka si všíma vplyv demografických trendov a zmien v reprodukčnom správaní na štruktúru a veľkosť rodín a domácností. Ukazuje, ako v horizonte štyridsiatich rokov (1961 – 2001) došlo k zvyšovaniu podielu jednorodičovských rodín, domácností osamelých jednotlivcov a poklesu podielu rodín s oboma rodičmi. Menila sa i priemerná veľkosť rodiny (z 3,4 člena v roku 1970 na 2,6 člena v roku 2001), znižoval sa podiel rodín s tromi a viac deťmi. Naopak, rástol podiel detí narodených mimo manželstva. Autorka sa tu však neobmedzuje len na enumeráciu jednotlivostí, ale hľadá súvislosti a implikácie pre verejnú politiku.

Druhá kapitola je venovaná štruktúre populácie Slovenska podľa veku a pohlavia. V centre pozornosti je analýza zastúpenia mužov a žien v jednotlivých vekových kategóriách i kategóriách definovaných na základe produktívneho veku. V tejto časti knihy autorka sleduje viacero línií, keďže definície produktívneho veku pre mužov a ženy boli na Slovensku diferencované, čo sa neskôr zmenilo postupným vyrovnávaním vekovej hranice odchodu do dôchodku vo veku 62 rokov. Autorka analyzuje proces znižovania zastúpenia predproduktívnej zložky populácie v období po roku 1990, ktorý sa premietol predovšetkým do zvyšovania podielu ľudí v produktívnom veku. Rastúcu silu tej časti populácie, ktorá sa nachádza v produktívnom veku, demonštruje poklesom hodnoty indexu ekonomického zaťaženia. Tento index vyjadruje vzťahy medzi tromi základnými kategóriami z hľadiska populácie v produktívnom veku – ukazuje, koľko osôb v predproduktívnom a poproduktívnom veku pripadá na 100 ľudí v produktívnom veku. Kým v roku 1995 hodnota indexu ekonomického zaťaženia predstavovala 66,2 bodu, v roku 2004 klesla na 56,4 bodu. Na základe týchto a viacerých ďalších údajov autorka uzatvára, že „po celé deväťdesiate roky 20. storočia sa zvyšoval potenciál pre ekonomickú aktivitu a zamestnanosť“.

Cieľom nasledujúcich dvoch kapitol nie je hľadať empirickú evidenciu o existencii rodových (a vekových) asymetrií vo vzťahu k trhu práce (tá je evidentná a je východiskom publikácie), ale upozorniť na ich rôzne formy a kontexty. Autorka opäť začína načrtnutím širšieho kontextu – v tomto prípade analýzou vzdelanostnej štruktúry a profesionálnej orientácie mužov a žien a miery ich ekonomickej aktivity v jednotlivých vekových kategóriách, so špecifickým dôrazom na osoby vo veku 45 až 64 rokov. Následne podobným spôsobom analyzuje i mieru zamestnanosti. Zdá sa, že jadrom knihy sú ďalšie tri podkapitoly venované rodovej segregácii na trhu práce, rodovej a vekovej dimenzii pracovného miesta a odmeňovaniu mužov a žien podľa veku. Autorka uvádza viacero údajov podporujúcich tvrdenie, že „pre trh práce na Slovensku je charakteristická feminizácia mnohých odvetví či profesií, ako aj spojenie „ženských“ pracovných miest s nízkym ohodnotením a menšími príležitosťami na kariérny rast, ďalšie vzdelávanie a pod.“. (s. 101) Rozmiestnenie mužov a žien do rôznych segmentov trhu práce síce podľa nej korešponduje s odlišnou orientáciou pri výbere študijného zamerania, avšak „niektoré disproporcie prekračujú rámec rozdielov vo vzdelávaní“. (s. 102) Ako príklad uvádza nízke zastúpenie žien v najvyššej triede zamestnaní, ktoré neodráža existujúci vzdelanostný potenciál. Širšia odborná verejnosť určite privíta aj sumarizáciu štatistických údajov o rozdieloch v odmeňovaní mužov a žien, navyše v delení podľa veku. Čitateľ tu nájde „pokope“ podporné argumenty pre známu skutočnosť, že priemerné mzdy žien sú nižšie než mzdy mužov, a to naprieč vzdelanostnými a vekovými kategóriami.

Knihu uzatvára kapitola o rodovej a vekovej dimenzii nezamestnanosti. Aj v tomto prípade je zozbierané a analyzované množstvo údajov z rozličných zdrojov, pričom hlavný dôraz sa kladie na dlhodobú nezamestnanosť ako najvýraznejší problém fungovania trhu práce. Oproti predchádzajúcej kapitole, ktorá sa vyznačuje bohatou štruktúrou a veľkým rozsahom, je táto časť kratšia a menej náročná na pozornosť, čo umožňuje čitateľovi dočítať knihu v ľahšom tempe a s „čistou hlavou“.

Štúdia *Ženy, muži a vek v štatistikách trhu práce* ponúka množstvo údajov, ktoré boli k danej téme zozbierané a interpretované prvýkrát na jednom mieste. Nejde však „len“ o zhromaždenie rôznych typov informácií, kniha ide ďalej – hľadá ich súvislosti a implikácie. Predstavuje vhodný nástroj na rýchle zorientovanie sa v problematike, a to tak pre študentov, ako i odbornú verejnosť. Už klasickou komparatívnou výhodou publikácií vydávaných Inštitútom pre verejné otázky je ich grafický dizajn. Napriek svojmu zameraniu, ktoré nevyhnutne vedie k záplave tabuliek a grafov, je táto kniha prehľadná a vkusná. Poskytuje tak intelektuálny i estetický zážitok.

Daniel Gerbery